

Sabra og Shatila-massakren

Ved begyndelsen af det tyvende århundrede var den jødiske tilstedeværelse i Palæstina beskedent: en spredning af landbrugs-**kibbutzim**, nogle urbane samfund og en genoplivning af hebraisk, der stort set var begrænset til liturgi og videnskab. Landskabet begyndte at ændre sig med **Haavara (Transfer)-aftalen** fra 1933 og **Evian-konferencen** fra 1938, som begge – på meget forskellige måder – lettede jødisk emigration fra nazikontrolleret Europa. Inden for få år multiplicerede immigrationen den jødiske befolkning i Palæstina flere gange og forvandlede den demografiske balance og det politiske horisont for landet.

Balfour-erklæringen fra 1917, der senere blev inkorporeret i betingelserne for det **britiske mandat**, lovede støtte til "etableringen i Palæstina af et nationalt hjem for det jødiske folk", mens det – afgørende – specificerede, at "intet skal gøres, der kan forurette de eksisterende ikke-jødiske samfunds civile og religiøse rettigheder". Alligevel havde lederskabet i den zionistiske bevægelse fra dens tidligste dage talt om *erobring* og *kolonisering* som nødvendige trin mod statsdannelse. Tænkere som Theodor Herzl, Chaim Weizmann og senere David Ben-Gurion diskuterede ikke, om der skulle være en jødisk statsdannelse i Palæstina, men hvordan man skulle sikre og udvide den i et land, der allerede var beboet.

For den indfødte befolkning – muslimer, kristne og jøder på lige fod – udløste udsigten til storskala immigration under et kolonialt mandat både angst og modstand. De arabiske oprør i slutningen af 1930'erne afspejlede frygten for, at det, der blev præsenteret som et tilflugtssted fra europæisk forfølgelse, i praksis blev et instrument for fordrivelse. Det, der havde begyndt som parallelle samfund under osmannisk styre, blev omskrevet til rivaliserende nationale projekter under britisk tilsyn.

Nakba

I november 1947 foreslog **FN's delingsplan (Resolution 181)** at opdele landet i to stater og tildelte **56 procent af Palæstina** til den jødiske befolkning, som på det tidspunkt udgjorde omkring en tredjedel af beboerne og ejede omkring **7 procent af landet**. For den palæstinensiske arabiske majoritet virkede dette mindre som et kompromis end som en internationalt sanktioneret fordrivelse. Da borgerkrigen brød ud mellem samfundene og briterne trak sig tilbage, bevægede zionistiske styrker sig hurtigt for at sikre og udvide det territorium, der var tildelt dem.

Indtil 1948 accelererede begivenhederne ud over genkaldelse. Den væbnede kamp, som zionistiske paramilitære – især **Irgun** og **Lehi** – havde ført mod både arabiske samfund og den britiske administration, udvidede sig til åben oprør. Deres bomber og attentater nåede langt ud over Palæstina; et angreb ramte endda **det britiske ambassade i Rom**. Udmattet og i stigende grad ude af stand til at inddæmme volden **opgav Storbritannien sit mandat** og overlod den uløselige palæstinensiske sag til den nyoprettede **FN**.

Resultatet var **Nakba** – “Katastrofen” – hvori mere end **700.000 palæstinensere** blev fordrevet eller flygtede fra deres hjem midt i systematiske kampagner af trusler og ødelæggelse. Landsbyer blev jævnet med jorden, familier spredt over nabolande arabiske stater, og et nationalt samfund blev demonteret næsten over natten. FN anerkendte deres nød gennem **Resolution 194** (december 1948) og bekræftede flygtningenes ret til at vende tilbage eller modtage kompensation. Alligevel blev det løfte aldrig håndhævet. Dens manglende implementering tillod både Israel at konsolidere sine nye grænser og arabiske værtslande at behandle flygtningenes tilstedeværelse som *midlertidig* – en provisorisk tilstand, der har varet i mere end syv årtier.

Den palæstinensiske diaspora

Voldeligheden i 1948 efterlod et landskab af ruiner og eksil. Mellem **10.000 og 15.000 palæstinensere** blev dræbt under kamphandlingerne, mens tusinder flere blev såret i massakrer og fordrivelser, da byer og landsbyer faldt. Nutidig forskning, inklusive den omhyggelige dokumentation fra historikeren **Walid Khalidi** i *All That Remains*, registrerer ødelæggelsen af **mere end 400 palæstinensiske landsbyer**, hvoraf nogle blev fuldstændig udvisket fra kortet, og deres ruiner senere overdækket af nye israelske bosættelser eller skove plantet af det Jødiske Nationalfond for at skjule sporene af beboelse.

Mod sommeren 1949 havde **flygtningebefolkningen nået omkring 750.000**, ud af en førkrigs arabisk befolkning på 1,2 millioner. Familien flygtede i bølger: først fra kystbyer som Jaffa, Haifa og Acre; derefter fra Galilæen og centrale højlande, da zionistiske militser – snart integreret i **Israel Defense Forces (IDF)** – rykkede frem under **Plan Dalet**, en strategisk blåtryk, der autoriserede depopulation af områder anset for fjendtlige eller strategisk vitale.

Nabolande absorbere den menneskelige tidevæending ujævnt.

- **Jordan** modtog den største andel, omkring **350.000**, hvoraf mange senere opnåede jordansk statsborgerskab.
- **Gaza**, under egyptisk administration, tog imod cirka **200.000**, hvilket svulmede det smalle stræde til et af jordens mest tætbefolkede områder.
- **Libanon** modtog omkring **100.000–120.000**, som blev placeret i hastigt opførte lejre omkring Tyre, Sidon og Beirut.
- **Syrien** accepterede **80.000–90.000** og genbosatte dem omkring Damaskus og Aleppo. Mindre tal nåede **Irak** og **Egypten ordentligt**, selvom disse flygtninge ofte flyttede igen på jagt efter stabilitet og arbejde.

FN etablerede **UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees)** i 1949 for at levere mad, husly og skolegang. Alligevel blev agenturets mandat – tiltænkt som et midlertidigt humanitært tiltag i påvente af repatriering – til stillaset for en permanent limbo. Mens **Resolution 194** anerkendte flygtningenes ret til at vende tilbage, tog hverken det internationale samfund eller den nye stat Israel skridt til at implementere det. Arabiske værtsstater nægtede at give statsborgerskab med henvisning til den samme resolution og insisterede på, at det ville legitimere Israels afvisning af at repatriere de for-

drevne. Dermed var flygtningene fra 1948 fra begyndelsen fanget mellem to benægtelser: benægtelsen af tilbagevenden og benægtelsen af tilhørsforhold.

Palæstinensiske flygtninge i Libanon

Libanon, det mindste af Palæstinas nabolande, bar en byrde uforholdsmæssigt stor i forhold til sin størrelse og skrøbelige sociale væv. Da de første bølger af flygtninge krydsede dets sydgrænse i 1948, ankom de udmattede, ofte til fods eller på æsel, og bar kun nøglerne til deres hjem og skøder til deres tabte ejendomme. Rundt **100.000 til 120.000 palæstinensere** indtrådte i Libanon mellem 1948 og 1949 – omkring en sjettedel af den samlede flygtningebefolkning skabt af krigen. Den nyoprettede **United Nations Relief and Works Agency (UNRWA)** registrerede **127.000** af dem inden 1952 og bosatte familier i midlertidige lejre nær Tyre, Sidon, Tripoli og udkanten af Beirut.

Libanons modtagelse var formet af dets egen **konfessionelle balance** – en delikat fordeling af magt mellem maronittiske kristne, sunni- og shia-muslimer og drusere – og af en udbredt frygt for, at tildeling af statsborgerskab til titusinder af overvejende sunni-flygtninge ville forstyrre den ligevægt. I modsætning til Jordan, der senere naturaliserede mange palæstinensere, holdt Libanon dem **statsløse** og tilbød ophold, men ingen nationalitet. De blev omtalt som *gæster*, et udtryk, der antydede både midlertidig beskyttelse og politisk udelukkelse.

I begyndelsen levede flygtningene i telte slået op på mudrede grunde og afhængige af UNRWA-rationer og nødhjælp. Over tid erstattede teltene zinktagede skure og senere betonhytter, men deres **juridiske midlertidighed** forblev kodificeret. Efter lov var palæstinensere forbudt at eje ejendom, tilslutte fagforeninger eller arbejde i over halvfjerds professioner, herunder medicin, lov og ingeniørvidenskab. Bevægelse mellem lejre og byer krævede tilladelser; adgang til uddannelse og sundhedsvæsen afhang af det evigt underfinansierede UNRWA-system.

Tolv officielle lejre tog form over tid, fra **Ein el-Hilweh** nær Sidon – nu Libanons største – til **Shatila** og **Bourj el-Barajneh** i Beirut. Overfyldning nåede snart svimlende tætheder: i Shatila **levede 30.000 mennesker inden for mindre end en halv kvadratkilometer**. Infrastrukturen var minimal; kloak- og vandsystemer forfaldt; elektricitet flimrede i få timer om dagen. Alligevel blev lejrene midt i privationer også rum for modstandsdygtighed – med skoler, klinikker og politiske organisationer, der opretholdt en kollektiv identitet forankret i *retten til tilbagevenden*.

Libanons myndigheder, støttet af store dele af det politiske etablissement, insisterede på, at palæstinenserne tilstedeværelse var midlertidig. Denne insisteren var ikke kun demografisk, men ideologisk: at integrere flygtningene, argumenteredes det, ville opløse kravet selv om, at de en dag skulle vende tilbage til deres hjemland. Som resultat blev **palæstinensisk eksil i Libanon både en humanitær tilstand og en politisk erklæring** – et synligt vidnesbyrd om et sår, som den arabiske verden lovede aldrig at hele forhastet.

Retten til tilbagevenden

I årtier var lejrene ikke kun en geografi af eksil, men en langsomt brændende moralsk nødsituation. Forestil dig generationer født inde i teltede gyder, hvor dine bedsteforældres hus eksisterer kun i erindringen om en nøgle opbevaret under puden – hvor du bliver fortalt, gentagne og officielt, at du måske aldrig hører til. Efter mere end tredive år, hvor **retten til tilbagevenden** forblev et papirforsagn, FN's resolutioner ekkoede men ikke håndhævedes, og værtsstater behandlede fordrivelse som et midlertidigt administrativt problem, stod mange palæstinensere i Libanon over for en dyster aritmetik: ingen statsborgerskab, begrænset arbejde, indskrænket uddannelse og ingen juridisk vej til at genvinde land eller værdighed. Fattigdom var ikke blot materiel; den var juridisk: en tilstand produceret og forstærket af love og politikker, der gjorde permanent ophold umuligt.

Det er ikke svært at se, hvordan en sådan tilstand radikaliserer. Når diplomatiske remisser stopper op, og internationale institutioner mislykkes i at levere håndhævelse, griber almindelige mennesker ofte efter værktøjer inden for rækkevidde – organiseret politik først, og derefter, for nogle, væbnet modstand. Fremkomsten af Palestine Liberation Organization (PLO) og dens konstituerende gerillagrupper skal læses mod den baggrund af fordrivelse. For mange flygtninge var det at tage våben i hånd ikke en abstrakt ideologi, men en konkret respons på en daglig ydmygelse: benægtelsen af grundlæggende civile og økonomiske rettigheder, forseglingen af grænser og den langsomme udviskning af hjemmet. For en befolkning, der havde set landsbyer jævnet med jorden og naboer fordrevet i 1948, og derefter så det internationale system anerkende deres rettigheder uden at håndhæve dem, begyndte vold at ligne det eneste sprog, der kunne producere opmærksomhed, leverage og – uanset hvor tragisk – sikkerhed.

Den menneskelige logik hjælper med at forklare, hvorfor væbnede fraktioner etablerede baser i og omkring lejrene, hvorfor de organiserede sociale tjenester der, og hvorfor lejrene med tiden blev militariseret. Det undskylder ikke de skader, der fulgte. Gerillaoperationer over den israelske grænse inviterede til gengældelser, der faldt overvældende på civile; kollektive straffe fordybede libanesiske frygt og gav påskud til hårdere foranstaltninger. Kort sagt skabte vendingen til magt en feedback-loop: statsløshed og marginalisering skubbede dele af flygtningebefolkningen mod militans; militansen udløste militære responser og politisk delegitimering; de responser forstærkede flygtningenes udelukkelse.

Set på denne måde var invasionen i 1982 – og massakren, der ville følge i Sabra og Shatila – ikke et spontant brud, men det katastrofale endepunkt i en kæde smedet af mislykkede rettigheder, afkortede remisser og eskalerende cykler af gengældelse. Den moralske kompleksitet er klar: staten og det internationale system, der producerede lejrens limbo, bærer ansvar for at skabe betingelser, under hvilke mennesker følte sig tvunget til at modstå – men modstand, der tager voldelig form, især når den rammer civile, producerer også nye ofre og udvider den moralske afgrund.

Retten til modstand

Det internationale lov selv tilbyder noget grundlag for, hvordan de valg senere blev berettiget. Under **Fjerde Genève-konvention** og **1977 Yderligere Protokol I** har en befolkning, der lever under **fremmed besættelse**, ret til at modstå den besættelse – inklusive, under

visse omstændigheder, ved væbnede midler – så længe sådan modstand respekterer forbudene mod at målrette civile. FN's Generalforsamling bekræftede dette princip gentagne gange i løbet af 1960'erne og 1970'erne i resolutioner, der anerkendte "legitimiteten af folk under kolonial og fremmed dominans' kamp for at udøve deres ret til selvbestemmelse".

Om disse bestemmelser gælder for palæstinensere **der lever i eksil** snarere end direkte under besættelse er debatteret. Deres land og hjem forblev under kontrollen af Staten Israel, men de selv var indespærret i nabolande, nægtet tilbagevenden og effektivt statsløse. For mange palæstinensiske tænkere og jurister annullerede ikke det eksil retten til modstand; det forflyttede kun slagmarken. I deres syn udvidede retten til væbnet modstand til et folk, hvis *besættelse havde fulgt dem over grænserne* – gennem fordrivelse, blokader og militære indtrængen i flygtningelejrene selv.

I praksis ændrede disse juridiske argumenter lidt den oplevede virkelighed: Israel betragtede al væbnet aktivitet fra libanesisk jord som aggression, mens Libanon behandlede flygtningekrigerne som både gæster og byrder. Resultatet var en stat inden for en stat – **PLO's kvasi-autonome tilstedeværelse i Sydlibanon** – tolereret af nogle fraktioner og hadet af andre. Efterhånden som 1970'erne skred frem, blev lejrene ikke kun symboler på fordrivelse, men også frontlinjer i en udvidende regional konflikt.

PLO i Libanon

Mod slutningen af 1960'erne var Libanons flygtningelejre blevet epicentret for den palæstinensiske nationalbevægelse i eksil. Efter **Seksdageskrigen i 1967** og Israels besættelse af Vestbredden og Gaza fandt palæstinensiske modstandsgrupper sig spredt over den arabiske verden, med deres baser i Jordan, Syrien og Libanon der blev til knudepunkter i en transnational kamp.

I **september 1970** udviste det jordanske monarki PLO efter en blodig borgerkrig kendt som *Sort September*. Tusinder af kæmpere flygtede nordpå over grænsen til Libanon, hvor lejrene tilbød både tilflugt og klar rekruttering. Tilstrømningen forvandlede Libanons politiske balance. PLO byggede en parallel administration – der drev skoler, hospitaler og velfærdssystemer gennem sin **Palæstinensiske Røde Halvmåne**, mens den også organiserede væbnede vinger som **Fatah, Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)** og **Democratic Front for the Liberation of Palestine (DFLP)**.

For mange flygtninge symboliserede PLO's ankomst empowerment: for første gang siden 1948 var palæstinensere ikke blot modtagere af hjælp, men agenter for deres egen skæbne. For store dele af Libanons politiske etablisement så det dog ud som en stat inden for en stat. Grænseoverskridende razziaer ind i det nordlige Israel trak tilbagetræknings luftangreb, der dræbte libanesiske civile og ødelagde infrastruktur, hvilket fordybede resentment blandt samfund, der ikke havde valgt at være vært for en krig.

Den urolige sameksistens mellem den libanesiske stat og PLO blev formaliseret i **Cairo-aftalen fra 1969**, formidlet af Egypten. Den gav palæstinenserne begrænset autonomi inden for lejrene og retten til at bære våben til formålet med modstand mod Israel – en hidtil uset indrømmelse på libanesisk suverænt territorium. I en periode opretholdt dette arran-

gement en skrøbelig ligevægt: Libanon kunne hævde solidaritet med den palæstinensiske sag, mens det aflastede ansvaret for flygtningenes velfærd og sikkerhed.

Men efterhånden som Libanons egne sektariske spændinger forværredes, faldt arrangementet fra hinanden. PLO's militære styrke og politiske indflydelse voksede og alignerede den med venstreorienterede og muslimske fraktioner i Libanons **1975–1990 borgerkrig**, mens højreorienterede kristne militser, især **Phalangisterne**, kom til at se palæstinskerne som både en demografisk trussel og en fremmed hær. Kampe mellem Phalangisterne og PLO-allierede styrker brød ud over Beirut og sydpå og forvandlede nabolag og lejre til frontlinjer.

Israel, der observerede kaoset over grænsen, begyndte at se Libanon ikke kun som en sikkerhedstrussel, men som en mulighed. Det israelske lederskab søgte at neutralisere PLO militært, mens det dyrkede alliancer med kristne militser, der delte en fælles fjende. Fra slutningen af 1970'erne forsynede Israel våben, træning og logistisk støtte til **South Lebanon Army (SLA)** og elementer af **Phalangist-bevægelsen** og byggede effektivt en proxy-styrke langs sin nordlige grænse.

I **marts 1978**, efter et PLO-angreb på Israels kystvej, der dræbte otteogtredive civile, iværksatte Israel **Operation Litani**, invaderende op til Litani-floden og dræbende mere end et tusind libanesiske og palæstinensiske civile. Selvom operationen blev berettiget som et antiterroristisk tiltag, var det underliggende mål at drive PLO nordpå og etablere en bufferzone patruljeret af SLA. **FN's Midlertidige Kraft i Libanon (UNIFIL)** blev udstationeret som svar, men dens mandat var svagt, og dens tilstedeværelse stort set symbolsk.

De næste få år vidnede om en cyklus af eskalering: PLO-razziaer, israelske luftangreb, gengældesskytning og den gradvise indgroing af begge sider. Indtil **1981** hævdede israelske embedsmænd mere end to hundrede israelske dødsfald årligt fra grænseid, mens libanesiske byer led under regelmæssige bombardementer i gengæld. I samme periode udviklede **Ariel Sharon**, dengang Israels forsvarsminister, en bredere plan – at knuse PLO militært, fordrive det fra Libanon og installere en venlig kristent ledet regering i Beirut.

Invasjonen i 1982: Operation Fred for Galilæen

Den **6. juni 1982** iværksatte Israel en storskala invasion af Libanon under kodenavnet **Operation Fred for Galilæen**. Officielt var det angivne mål begrænset: at skubbe palæstinensiske gerillastyrker fyrre kilometer nord for grænsen for at stoppe grænseoverskridende raketild. I virkeligheden var operationens omfang tegnet langt mere ambitiøst af forsvarsminister **Ariel Sharon** og godkendt af premierminister **Menachem Begin**. De uoffentlige mål inkluderede ødelæggelsen af **PLO's militære og politiske infrastruktur**, fordrivelsen af dets lederskab fra Libanon og installationen af en pro-israelsk regering i Beirut under **Bashir Gemayel**, den maronitiske phalangistleder.

Offensivens skala afslørede dens sande hensigt. Næsten **60.000 israelske soldater**, støttet af **800 kampvogne, pansrede brigader og lufteskadroner**, krydsede grænsen i koordinerede stød langs kysten, gennem de centrale højlande og i den østlige Bekaa-dal. Invasionen oversvømmede hurtigt UNIFIL-positioner og libanesiske landsbyer og rykkede

langt ud over 40-kilometergrænsen inden for dage. Den 8. juni havde israelske styrker erobret **Tyre og Sidon**; den 14. juni var **Beirut** selv indesluttet – en by med næsten en million civile, nu under belejring.

Den menneskelige pris var forbløffende. Ifølge libanesiske regeringsestimater blev **ca. 17.000–18.000 mennesker** – overvældende civile – dræbt i krigens indledende fase, og mange tusinder flere blev såret. Hele nabolag i Sidon og Vest-Beirut blev flade under vedvarende bombardement. Journalister på stedet, inklusive **Robert Fisk** og **Thomas Friedman**, beskrev scener af apokalyptisk ødelæggelse: hospitaler kørende på stearinlys, kroppe stablet i gyder og børn bærende hvide flag, mens de søgte vand.

Belejringen af Beirut

Mod slutningen af juni var PLO's resterende kæmpere – ca. **11.000** – indtrængt i Vest-Beirut, omgivet af Israel Defense Forces (IDF) fra land, sø og luft. Belejringen varede næsten ti uger. Israelsk artilleri og luftangreb hamrede de tætbefolkede kvarterer dag og nat, afbrydende elektricitet, mad og medicinske forsyninger. Hospitaler som Gaza Hospital og Makassed blev overvældet. Dødstallet steg dagligt. Vestlige diplomater sammenlignede bombardementet med belejringen af Stalingrad og bemærkede, at Israels ildkraft mod en fanget civil befolkning var "totalt uforholdsmæssig".

International vrede voksede. **FN's Sikkerhedsråd** fordømte invasionen i **Resolution 508** og krævede øjeblikkelig våbenhvile. USA's gesandt **Philip Habib** forhandlede utrætteligt for at mægle en våbenhvile. Efter uger med pres blev en aftale nået i **august 1982**:

- **PLO ville evakuere** Beirut under beskyttelse af en **Multinational Force (MNF)** bestående af amerikanske, franske og italienske tropper.
- Israel ville stoppe sit fremskridt og garantere sikkerheden for civile efterladt bagved.
- MNF ville forblive midlertidigt for at overse overgangen og forhindre gengævelser.

Mellem **21. august og 1. september** afgik næsten **14.400 PLO-kæmpere** og deres familier fra Beirut til Tunesien, Syrien og andre arabiske stater. Evakueringen blev gennemført under internationalt tilsyn og hyldet på det tidspunkt som en diplomatisk succes – en ordnet afslutning på belejringen, der måske endelig kunne stabilisere Libanon.

Men freden viste sig illusorisk. Israel trak sig ikke tilbage fra Beiruts ydre som lovet; dets styrker forblev positioneret omkring byen. Den **14. september**, kun dage efter den sidste PLO-konvoj sejlede fra havnen, rev et massivt eksplosion gennem phalangist-hovedkvarteret i Øst-Beirut, dræbende præsidentkandidat **Bashir Gemayel** – Israels hovedalliancener og hjørnestenen i Sharons efterkrigs politiske vision. Attentatet, tilskrevet et medlem af det Syriske Sociale Nationalistparti, knuste Israels planer og styrtede Libanon tilbage i kaos.

Sabra og Shatila-massakren

Da israelske kampvogne indtrådte i **Vest-Beirut** den **15. september 1982**, lå **Sabra**-nabolaget og det tilstødende **Shatila-flygtningelejr** inden for det område, de hurtigt forseg-

lede. Disse var tætbefolkede distrikter, hjem for et estimeret **20.000–30.000 civile**, mest palæstinensiske flygtninge og fattige libanesiske shia-familier. De sidste PLO-kæmpere havde forladt byen to uger tidligere. Hvad der forblev, var ubevæbnede civile – mænd, kvinder, børn og ældre – der troede, de var under beskyttelse af våbenhvilen garanteret af USA og Israel.

Mordet på **Bashir Gemayel**, phalangistlederen, gav påskuddet til hævn. Eftermiddagen den **16. september** mødtes **forsvarsminister Ariel Sharon** og **stabschef Rafael Eitan** med **phalangist-kommendører**, inklusive **Elie Hobeika**, ved IDF's fremskudte kommandopost nær Beirut Internationale Lufthavn. Phalangisterne – Israels nære allierede – blev autoriseret til at trænge ind i lejrene "for at rydde terrorist-rester". Israelske officerer koordinerede logistik, forsynede transport og omringede området med tropper og pansrede køretøjer. De affyrede også **lyssatser** gennem natten for at lette militseres operationer.

Inde i begyndte phalangist-enhederne at dræbe uden diskrimination. Over de næste **fyrre timer**, fra torsdag aften til lørdag morgen, bevægede de sig fra hus til hus, henrettede hele familier, voldtog kvinder og buldozerede kroppe ind i massegraver. Mange ofre blev skudt på tæt hold; andre dræbt med knive eller granater. Overleverende beskrev senere gader foret med lig og lugten af forrådnelse fyldende luften.

Gennem massakren **opretholdt israelske soldater kordoner** omkring lejrene og kontrollerede ind- og udgangspunkter. Rapporter om grusomheder begyndte at sive ind til israelske kommendører via radio inden for timer. Observatører fra **International Røde Kors** og journalister i nærliggende distrikter advarede også IDF-officerer om masse-drab. Alligevel greb hæren ikke ind. Drabene fortsatte i næsten to fulde dage, før militsene endelig blev beordret ud kl. 8.00 den **18. september**, efter international vrede og direkte amerikanske protester.

Offer og beviser

Dødstallet forbliver omstridt, men forfærdeligt i enhver opgørelse.

- **International Røde Kors-komite** rapporterede mindst **1.500 genfundne kroppe**, med totale dødsfald muligvis nående **3.000**.
- En **FN Generalforsamlingsundersøgelse (1982)** estimerede mellem **2.750 og 3.500** døde.
- Den **israelske Kahan-kommission** bekræftede **700–800** identificerede ofre, men anerkendte, at mange flere omkom.

Blandt de døde var palæstinensere, libanesiske shiaer og få syrere – næsten udelukkende civile.

Ansvar og medskyldighed

Selvom massakren blev udført af **phalangist-militsen**, var **den israelske kommando-strukturs involvering** i at muliggøre operationen ubestridelig. Israelske styrker havde:

- **Autoriseret** phalangisternes indtræden i lejrene.
- **Omringet** området og forhindret civile i at flygte.
- **Belyst** nattehimlen for morderne.
- **Modtaget rapporter** om masse-drab og gjort intet i næsten to dage.

Da de første internationale journalister – inklusive **Robert Fisk, Loren Jenkins** og **Janet Lee Stevens** – trådte ind i Shatila den 18. september, fandt de en mareridt: gyder tilstoppet med kroppe, bulldozerede grave fyldt med lig og overleverende der vandrer i chok. Billederne brændte sig ind i den globale bevidsthed og knuste Israels påstand om, at det søgte "fred for Galilæen".

Undersøgelser og global reaktion

Massakren udløste øjeblikkelig international vrede. **FN's Generalforsamling**, i **Resolution 37/123** (december 1982), fordømte den som en "handling af folkedrab" og holdt Israel ansvarligt for at undlade at forhindre den. I Israel selv nåede offentlig vrede hidtil usete niveauer: et estimeret **400.000 mennesker** – næsten en tiendedel af befolkningen – demonstrerede i **Tel Aviv** og krævede ansvarliggørelse.

Under offentligt pres etablerede den israelske regering **Kahan-kommissionen til undersøgelse** i 1983. Dens fund var fordømmende, om end omhyggeligt formuleret. Kommissionen slog fast, at:

- Israel bar "**indirekte ansvar**" for massakren.
- **Ariel Sharon** var "personligt ansvarlig" for at undlade at handle for at forhindre udgydelse af blod trods klare advarsler.
- Andre højtstående embedsmænd, inklusive **Rafael Eitan**, bar "personlig skyld".

Sharon blev tvunget til at trække sig som forsvarsminister, selvom han forblev i kabinettet og to årtier senere blev premierminister. Ingen israelske eller phalangist-officerer blev nogensinde strafretssagt for massakren. I 2001 søgte overleverende retfærdighed gennem en **belgisk krigsforbrydelsessag** mod Sharon og andre, men sagen blev afvist på jurisdiktionsmæssige grunde i 2003.

Multinational Force (MNF) – hvis tidligere tilbagetrækning havde efterladt lejrene ubeskyttede – vendte tilbage til Beirut sent i september 1982, men dens tilstedeværelse kunne ikke angre, hvad der allerede var sket. Inden for måneder brød ny vold ud: selvmordsbombninger mod amerikanske og franske tropper, tilbagetrækningen af vestlige styrker og Libanons dybere fald i kaos. Midt i ruinerne af Vest-Beirut begravede overleverende fra Sabra og Shatila deres døde i hastigt grave massegrave og begyndte det lange, usynlige arbejde med sorg.

I **Libanon** fordybede Sabra og Shatila sektariske sår. For kristne militser cementerede det et arv af skyld og gengældelse; for shia- og palæstinensiske samfund blev det et samlende symbol på lidelse og uretfærdighed. Borgerkrigen trak ud i otte år mere og efterlod omkring **150.000 døde**, før **Taif-aftalen (1989)** endelig genoprettede en skrøbelig fred. Alligevel forblev flygtningene udelukket fra den accords nationale pagt, stadig uden statsbor-

gerskab eller ejendomsrettigheder, stadig indespærret i lejrene, der havde været deres forældres og bedsteforældres hjem.

Internationalt afslørede massakren begrænsningerne i humanitær lov, når politisk vilje er fraværende. **FN's resolutioner, Genève-konventionerne** og det spæde koncept om "**ansvar for at beskytte**" proklamerede alle forpligtelser til at forhindre grusomheder, men ingen oversatte til effektiv håndhævelse. Den belgiske krigsforbrydelsessag i begyndelsen af 2000'erne genåbnede kortvarigt spørgsmålet om ansvarliggørelse, men blev til sidst indskrænket af jurisdiktionsreform. Indtil i dag har ingen domstol dømt drabene i Sabra og Shatila.

Kulturelt lever massakren videre som både sår og spejl. Film som **Ari Folmans *Waltz with Bashir*** (2008) udforsker israelske soldaters hjemsøgte minder om medskyldighed; litterære værker som **Elias Khourys *Gate of the Sun*** og **Robert Fisks *Pity the Nation*** dokumenterer den menneskelige ødelæggelse med rørende intimitet. For palæstinensere er jubilæet hver september mindre en mindehøjtidelighed end en ritual af kontinuitet – en påmindelse om, at den samme statsløshed, der efterlod dem ubeskyttede i 1982, fortsætter i dag i Libanons lejre og på tværs af de besatte territorier.

Fire årtier senere forbliver **Sabra og Shatila** mere end en historisk episode; det er et moralsk landmærke. Det tvinger en konfrontation med konsekvenserne af uhelte fordri-velser, uopfyldte løfter, udfordret straffrihed. Det viser, at når et helt folk fratages juridisk tilhørsforhold, bliver vold ikke en aberration, men en uundgåelighed, der venter på sin time.

Massakrens overleverende er nu gamle, deres minder falmer ind i det historiske arkiv, men deres vidnesbyrd lever videre som en advarsel – at rettighederne for de statsløse er målestokken for verdens samvittighed. Til sidst er Sabra og Shatila ikke kun historien om en massakre; det er historien om det tyvende århundredes uafsluttede spørgsmål: *hvor længe kan retfærdighed udskydes, før historien gentager sig selv?*

Epilog: Eksilets geografi

Nakba og **Sabra og Shatila** er ikke isolerede tragedier, men kapitler i en enkelt kontinuitet – en historie om mennesker gjort usynlige af magt, love proklameret men uhåndhævet, minder vapeniseret og glemte i tur og rækkefølge. Hvert øjeblik i den kæde minder os om, at lidelse, når uerkendt, reproducerer sig selv i nye former og på ny grund.

Løftet om retfærdighed er forblivet stort set retorisk. Alligevel vidner vedholdenheden hos dem, der husker – overleverende, der stadig holder nøgler til forsvundne hjem, børn der vokser op i flygtningelejre stadig ventende på tilbagevenden – om noget uødeligt: afvisningen af at lade udviskning være den endelige dom.

Hvis der er en lektion i denne historie, er det, at ingen sikkerhed bygget på fordrivelse kan holde, og ingen fred, der udelukker retfærdighed, kan vare. Indtil rettigheden for de fordrevne til at leve med værdighed – uanset om ved tilbagevenden eller anerkendt tilhørs-

forhold – bliver æret, vil eksilets geografi fortsætte med at udvide sig, og **Sabra og Shatila** spøgelse vil vandre ved siden af os alle.

Referencer

- Al-Hout, B. N. (2004). *Sabra and Shatila: September 1982*. London: Pluto Press.
- Arens, M. (1982). Statements to the *Washington Post*, June 1982.
- Brynen, R. (2022). *Palestinian Refugees in Lebanon*. Beirut: Institute for Palestine Studies.
- Fisk, R. (1990). *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford University Press.
- Folman, A. (Director). (2008). *Waltz with Bashir* [Film]. Sony Pictures Classics.
- General Assembly of the United Nations. (1947). *Resolution 181 (II): Future Government of Palestine*.
- General Assembly of the United Nations. (1948). *Resolution 194 (III): Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator*.
- General Assembly of the United Nations. (1982). *Resolution 37/123: The Situation in the Middle East*.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (1982). *Field Reports on the Lebanon Conflict*. Geneva.
- Israeli Government. (1983). *Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut (Kahan Commission)*. Jerusalem: State of Israel.
- Khalidi, W. (1992). *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Institute for Palestine Studies.
- Khoury, E. (2006). *Gate of the Sun*. New York: Archipelago Books.
- Peteet, J. (2005). *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Security Council of the United Nations. (1982). *Resolutions 508 and 521 (1982): Ceasefire and Situation in Lebanon*.
- Shlaim, A. (2000). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton.